

1980 Sonrası Popüler Romanlar Ve Tasavvuf

*Sema Noyan

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye
 semanoyan@karabuk.edu.tr

Geliş Tarihi: 2017-07-21 Kabul Tarihi: 2017-10-29

Öz

Fransız yazar Stendhal'ın dediği gibi roman, hayata tutulmuş bir aynadır. İnsana ve topluma dâir her şey; tarih, kültür, dil, din, gelenek vs. romanın konusu haline gelebilir. Roman aracılığı ile farklı dönemlerin toplum yapısı, kültürü ve meseleleri hakkında bilgi sahibi olunabilir. Batılılaşmanın getirdiği pozitivizm ve materyalizm gibi akımlarla sosyal ve kültürel hayattan dışlanan din ve tasavvuf, 1950 sonrasında yeniden edebiyatın bütün alanlarında ele alınmaya başlanır. Ancak tasavvufi ve mistik konuların romanlarda yaygınlaşması 1980 sonrasına aittir. Tüm dünyada mânevîyâta duyulan büyük ilgi ile mistik konular açık pazar haline getirilir. Bir süre sonra dinî unsurlar birer “meta”ya dönüştürülerek kapitalist kitle kültürünün hizmetine verilir. Popüler kültürün “halka yönelik” ve dayatmacı kimliğinin etkisi altında günümüze ait bazı tasavvufi romanlarda sanat kaygısının ikinci plana atıldığı görülür. Bu tür popüler romanların yazarları, okuyucularının mânevî ihtiyaçlarını karşılamayı vaat ederek çok satanlar listesine girmeyi her şeyden çok önemser gibidir. Günümüzde, popüler tasavvufi ya da mistik kişilikleri malzeme edinerek kendinden önceki benzer romanların etkisini azaltmak isteyen nice roman yazarının varlığı, edebiyat alanındaki yozlaşmaya örnektir. Böyle bir ortamda tasavvufun da sanatın kazanması mümkün değildir. Söz konusu eserlerin hangi alana hizmet ettiğini ortaya koymak için çalışmada popüler romanların etkileri ve üslupları ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler:Roman, popüler kültür, pozitivizm, postmodernizm, tasavvuf

Popular Novels And Sufism After 1980

*Sema Noyan

Karabük University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature, Turkey
 semanoyan@karabuk.edu.tr

Received date: 2017-07-21 Accepted date: 2017-10-29

Abstract

As The French writer Stendhal Said, the novel is a mirror that reflects the life. Everything about humanity and society such as history, culture, language, religion, traditions etc. maybe the subject of a novel. Through a novel, one can get knowledge about the society's structure, culture and issues of different eras. The religion and the sufism which were excluded by the effects of movements brought by westernization, such as positivism and materialism trends, were again started to handle by the all fields of literature after 1950. But the spread of subjects about sufism and mysticism in novels are belong after the year of 1980. With the great interest in spirituality all over the world, mystical subjects are turned into the open market. After a while, religious factors were converted to “object” and they were given to the service of capitalist mass culture. Under the effect of popular culture's “public-oriented” and “patronizing character”, it is observed that the art concern was pushed to secondary plan in some of today's sufistic novels. These kinds of popular authors aim to enter best-selling lists by promising the reader to meet their spiritual needs. Today, the existence of many novelists who try to weaken the effects of the similar novels written before them by exploiting the popular sufists or mystical personalities is an example to the corruption in literature. In such an environment, it is not possible that, neither sufism nor the art can gain. In this article, we will consider the effects and styles of popular novels to demonstrate which areas they serve.

Keywords: Novel, popular culture, positivism, post-modernism, sufism

Giriş

Edebiyat, eski çağlardan beri malzemesi dil olan bir sanat dalı olarak toplumu en iyi yansıtan araçlardan biridir. Toplum içinde şekillenen edebiyat eserleri, topluma yön veren büyük değişimlere dair tarihi belge niteliği de taşır. Bu açıdan bakıldığında edebî bir tür olarak roman, her dönemde toplumların aksayan yönlerine, millî ve kültürel değerlere yer veren bir tür olarak sosyoloji, psikoloji, tarih, felsefe, müzik gibi çeşitli disiplinlerle de ilişki içindedir. Roman, edebiyatımıza Tanzimat Dönemi'nde, önce çeviri, sonra telif yoluyla girer. Edebiyatın topluma hizmeti amaç edindiği bu dönemde romanlar, halkı eğitmek için çeşitli sosyal konuları ele alır. Din ve ahlâk konusu, Batı'dan gelen akılcılık, pozitivizm, materyalizm gibi düşüncelerin etkisiyle giderek önemini yitirir. Cumhuriyet Dönemi'nde yeni laik devlet anlayışının benimsenmesi, tekke ve zaviyelerin 1925'te kapatılmasıyla din ve tasavvuf konusu daha çok olumsuz örneklerle romana yansır. İslâmiyet'in kabulünden Tanzimat Dönemi'ne kadar tasavvuf, Türk Edebiyatının en temel konularından biri iken modern edebiyatın 1950'ye kadar dışladığı bir konu haline gelir.

Mustafa Uzun, dini konuların edebiyatla geçmişten günümüze ilişkisi hakkında şöyle der: "Cumhuriyet'ten sonraki Türk edebiyatında da bazı yazar ve şairlerin eserlerinde Kur'an âyetleri açık ve zımnî olarak etkisini göstermiştir (örnekler için bk. Tural, 2011: 399-400). Bunlar arasında Arif Nihat Asya'nın bazı rubailerini, Ali Ulvi Kurucu'nun Gümüş Tül ve Alevler kitabındaki birçok şiiri, Sezai Karakoç'un Kur'an'daki "ölümden sonra diriliş: Ba's" hükmünün mânâsını genişleterek insanlığın dirilişi düşüncesine dayanan pek çok şiiri ve nesir yazıları, Turan Oflazoğlu'nun âsilere hitaben IV. Murad'a söylediği, "Kur'an'dır bu" tekrirlerini ihtiva eden söylevi (IV. Murad, Ankara 1988, s. 75-76), Nazan Bekiroğlu'nun Yusuf ile Züleyha ve İsimle Ateş Arasında adlı romanları sayılabilir." (Balaban, ty: 103)

Türk romanında özellikle 1970 sonrasında yeniden dinî, tasavvufî ve mistik konulara dönülür. Bu sırada tüm dünyada mistik ve mânevî alanlara büyük bir ilgi başlar. Bu ilginin en temel sebebi, Aydınlanma Çağı sonrası bilimin hızlı yükselişiyle Avrupa'da hâkim olmaya başlayan pozitivizm ve maddecilik akımlarının dinî ve mistik alanları reddetmesidir. Böyle bir ortamda ruhlarını beslemekten mahrum bırakılan insanlar, yaşadıkları büyük mânevî tatminsizliği çeşitli arayışlarla gidermeye çalışırlar. Bu arayıştan beklentiler, unutulmuş dinî sorumlulukları yeniden üstlenmek yerine daha çok kurumsal dinden uzak, geçici, gizem içeren mistik ve spiritüel inançlara yönelmektir. Amerika'da bu anlayışa New Age denir ve hızla medya yoluyla bütün dünyaya yayılır.

(Tural, 2011: 24-25) New Age gibi mistisizme yönelik akımların Türkiye'deki karşılığı popüler tasavvufçuluktur. Tasavvuf, İslam'ın özü, bâtını tarafıdır. Müslümanların örnek aldığı Hz. Peygamberin yaşamından doğan tasavvuf, IX. yüzyıldan itibaren sûfler ve tarikatlar aracılığıyla İslâm ülkelerinde yayılır. "Yol" anlamına gelen tarikatların amacı, mürşid-i kâmilin rehberliğinde müritleri nefsânî kötülüklerden arındırmaktır. Cumhuriyet Dönemi'nde kapatılan tarikatların yarattığı boşluk, toplumda büyük bir manevî tatminsizlik yaratır. Popüler kültürün dinî alanı yönlendirmesi tasavvufun gayesini olumsuz anlamda etkiler. Çünkü, popüler kültür unsurları, insanlara bir rehber ve nefis terbiyesi sunmaz, insanları daha çok "huzur" yanılgısına düşürür. Üstelik popülerleştirilen inançlar, cazip unsurlarla donatılarak pazarlanır ve maddî kazanca dönüştürülür. Böylece insanlar dogmatik din anlayışından uzaklaşarak rahat, yükümlülükleri az ve tüketime yönelik yeni, mistik ritüeller edinmeyi daha pratik ve kolay bulurlar. Bu anlayışın yaygınlaşmasıyla dinî sorumluluklar iki dünyada da bedeli olan bir zorunluluk olmaktan çıkarak heves, arayış, haz ve gizem tarafı ağır basan ve yaygınlaşan bir takım mistik pratiklere dönüşür.

Tasavvuf, bugün özellikle toplumun geneline hitap eden edebiyat, sinema ve dizi-film gibi sanat alanlarında popüler hale gelir. Daha çok Hz. Mevlânâ, Hz. Şems ve Yûnus Emre gibi dünyaca tanınmış büyük evliyâların hayat hikâyelerinin anlatıldığı romanlar ve filmler popülerleştirilerek medya aracılığı ile tüm dünyaya yayılmaktadır. Son zamanlarda ülkemizde TRT kanalında yayına giren ve iki sezon olarak devam eden Yunus Emre-Aşkın Yolculuğu adlı dizi film, tasavvuf öğretilerine uygun içeriği ile her kesimden izleyiciler tarafından olumlu tepkiler almış, seyr ü sülûkün en gerçek örneği olarak gönüllerde yer edinmiştir. Söz konusu dizi filmin senaristliğini Yûnus Emre alanındaki çalışmalarıyla tanınan Dr. Mustafa Tatçı ve Yrd. Doç. Dr. Hilmi Alıç yapmıştır. Dizi hakkında yapılan röportajlarda ifade edildiğine göre; Yûnus Emre'nin seyr ü sülûkünün ve "Yûnus" olma sürecinin gerçek boyutlarıyla anlatılması ve irfanî değerlerimizin hatırlatılması amaçlanmıştır. "Yûnus Emre-Aşkın Yolculuğu" dizisi amacını fazlasıyla yerine getirerek popüler kültürün kötü örnekleri yanında kaliteli eserlerin de ortaya konabileceğini gözler önüne sermiştir. Yine TRT ekranlarında yayınlanan ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu hikâye eden Diriliş-Ertuğrul adlı dizi filmde XIII. yüzyılın büyük evliyâlarından Muhyiddin İbn Arabî, tasavvufî kimliğiyle canlandırılır. Görüldüğü üzere bugün en etkili kitle iletişim araçlarından olan TV, geleneksel tasavvuf kültürünü yeniden topluma yaymakta büyük rol

oyunmaktadır. Dinî ve kültürel özün hatırlatıldığı bu tür programlar aynı zamanda toplumda büyük bir açlığa dönüşen manevî ihtiyaçlardan beslenmektedir. Yani kitle kültürü olumlu ya da olumsuz anlamda toplumu yönlendirebilmektedir.

Popüler Tasavvufî Romanlar

1980 sonrasında tasavvufî kavram, tema ve kişilikleri konu alan birçok roman yazılmıştır ve yazılmaktadır. Söz konusu romanlarda tasavvufun işleniş şekillerinde genel olarak iki usûl dikkat çekmektedir: İlki; seyr ü sülûk ve nefis terbiyesi gibi tasavvufun temel konularını ele almak; ikincisi, tasavvufî unsurları postmodern romanlarda birer sanat malzemesi olarak kullanmak. Bugün, popüler romancılar arasında, kitapları ‘çok satanlar listesi’nde aylarca hatta yıllarca kalan Orhan Pamuk, Elif Şafak, İhsan Oktay Anar, Sinan Yağmur ve Nazan Bekiroğlu gibi yazarlar dikkat çekmektedir. Elif Şafak ve Sinan Yağmur ilk gruba, İhsan Oktay Anar ve Orhan Pamuk gibi yazarlar da ikinci gruba dahil edilebilir. Diğer popüler tasavvufî romanlardan bazı örnekler vermek gerekirse: Ad-Semud-Medyen (1991), Yol (1993), Yolcu (1994), Ermiş (2000) romanlarıyla Afet Ilgaz, Kafdağı’nın Ardında (1988), Nisan Yağmuru (1997) romanlarıyla Emine Işınsoy, Bir Aşk Serüveni (1995) romanıyla Mustafa Miyasoğlu, Fındık Sekiz (1997) romanıyla Metin Kaçan, İçimizdeki Mevlânâ (2002) romanıyla Cihan Okuyucu, Gezgin (2004) romanıyla Sadık Yalsızuçanlar, Gönül Bahçesinde Mevlâna (2007) romanıyla Melahat Ürkmez, Tebriz’in Kış Güneşi (2005) romanıyla NefrinTokyay sayılabilir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında kamuoyunda fazla ilgi uyandıran romanlar, tasavvufî temaları ele alış biçimleri ve işlevlerine göre değerlendirilecektir.

Popüler tasavvufî romanlar basım tarihlerine göre ele alınacağı için ilk olarak Kara Kitap (1990)’tan başlanacaktır. Kara Kitap, gerek konusu gerekse de kurgusuyla Orhan Pamuk’un en fazla okunan ve sevilen kitabı olma özelliği kazanmıştır. Romanda bir iç yolculuk hikâyesi ile Şeyh Galip, Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve Hüsni ü Aşk’a göndermeler yapılır. Postmodernizmle birlikte tasavvufî seyr ü sülûk kavramı, romanlarda “iç yolculuk” temasına dönüşür ve söz konusu terim, bireylerin kendilerini gerçekleştirme sürecini konu alır. Kara Kitap romanı, geleneksel Şark hikâyeciliği yöntemiyle tasavvuf motiflerini kullanan, postmodern bir “kendini bulma” “kendisi olma” hikâyesidir. Roman, Galip’in kendisini terk eden karısı Rüya’yı ve köşe yazarı akrabası Celal’i İstanbul sokaklarında ararken aslında kendi içine yolculuk yapmasını ve kendini bulmasını konu edinir. Şeyh Galip’in kahramanı Aşk’ın Hüsni’ü bulmak için yollarda çektiği sıkıntılar, seyr ü sülûkte çekilen

çileyi simgeler. Orhan Pamuk da Galip’i İstanbul sokaklarında dolaştırarak “kendisi olma” uğruna çile çekmesini ister. Galip, bu yolculuk sonrasında Rüya’yı, Aşk’ın Hüsni’ü bulduğu yer olan yüreğinde bulur, mürşit rolünü üstlenen Celal Sâlik’in yerine geçerek benlik dönüşümü yaşar. Gazeteye köşe yazıları gönderen Galip, Mevlânâ’yı temsil eden Celâl vâsıtasıyla Mevlânâ ile bütünleşir. Romanda “kendimiz olma” teması üzerinden toplumun çeşitli sorunları da ele alınır. (Bkz. Balaban: ty)

Afet Ilgaz’ın üçlü nehir romanı olan Ad-Semud-Medyen (1991), Yol (1993) ve Yolcu (1994) romanları, sol ideolojiye bağlı bir devrimci olan Doktor Ahmet Kırımlı’nın babasının ölümüyle başlayan İslâm dinini öğrenme ve tasavvufî hayata yönelme yolculuğunu ele alır. Romanda Türkiye’de 90’lı yılların sosyal, siyasî ve dinî hayatından da kesitler bulunmaktadır. Ahmet ve oğlu Uğur, Müslümanlığı adım adım Kur’ân-ı Kerim ve dinî-tasavvufî kitaplar aracılığıyla öğrenirler ve samimî olarak hayatlarına uyarlarlar. Baba-oğul Müslüman olmayı bir yol olarak seçerler ve bir tarikat Efendisi’ne intisap ederek yolcu olmayı başarırlar. Roman, bu yönüyle 90’lı yılların din/şeriat karşıtlığına rağmen muhafazakârların varlığını merkeze koyması bakımından önemlidir. Afet Ilgaz, kendi yaşantısında tasavvufâ duyduğu ilgiyi romana yansıtır ve tarikatların yeniden var olması gereğinin altını çizer.

İhsan Oktay Anar’ın Puslu Kıtalar Atlası (1995) romanında tasavvuf doğrudan kullanılmaz. Kesret, hırs, kibir gibi nefsin kötülüklerini arındırmanın gerekliliği konusu sezdirilir. Başkışı Bünyamin, nefis terbiyesi yoluyla nefsinin kötülüklerinden arınır, Ebrehe ise dünya sevgisi, kibir, hırs gibi kötülükleriyle şeytanı temsil eder. Romanda leit motif olarak kullanılan ve Ebrehe tarafından ele geçirilmek istenen “kara para”, kesreti yani dünya sevgisini temsil eder.

Postmodernizmde her şey romanın bir parçası haline gelebilir. İhsan Oktay Anar, romanlarında kutsal kitapları ve geleneğe dâir unsurları metinlerarasılık, pastiş ve oyun yoluyla birer malzemeye dönüştürür. Bu bağlamda romanlarında en fazla nefsin kötülüklerine, iyilik ve kötülük mücadelesine yer verir. Romanlarının sonunda kazanan iyiliktir. Kötüler ise nefsin çeşitli kötülüklerinin etkisi altında kalan ve kötü yanlarıyla anılan kişiler olarak şeytanla bağdaştırılır.

Elif Şafak’ın Pinhan (1997) romanı 1998 Mevlana Büyük Ödülü’nü kazanmıştır. Yazar, Pinhan’dan sonra verdiği bir röportajında, popüler tasavvufçuluk anlayışını eleştirir: “Tasavvuf derya deniz. Zahmet ister. Cehaletini görmek ister. Bunca uğraşa, böylesi bir emeğe vakti yok kimsenin.

Öyleyse kolayı var. Tasavvufu Mevleviliğe, Mevleviliği Mevlana'ya, Mevlana'yı da sema gösterilerine indirgersin olur biter. Kapsül boyutunda, macun kıvamında... Gereksindikçe ativer ağzına. Batılıların karşısında kimliğini parlatmak mı istiyorsun ya da iki gösteri arasındaki on beş dakikalık boşluğu kapatmayı, ativer birkaç kapsül daha..." (Tural, 2011: 83) Elif Şafak'ın günümüz insanının tasavvufa yaklaşımını eleştirel bir şekilde ele almasına rağmen Aşk romanında benzer hatalara kendisinin de düştüğü söylenebilir.

Pinhan romanı, çift cinsiyetli Pinhan adlı başkışının kesretten vahdete yolculuğunu konu alır. Romanda postmodern romanlarda sıkça rastlandığı gibi çok sayıda metafor ve sembolere yer verilir. Doğuştan çift cinsiyetli olan ve bu durumdan utandığı için kendini gizleyen Pinhan, Dürrî Baba tekkesinde seyr ü sülûk yoluyla çift cinsiyetliliğinden kurtulmaya çalışır. Romanda ikinci hikâye çiftbaşlılık yaşayan yani iki adı bulunan Akrep Arif veya Nakş-ı Nigâr Mahallesi'dir. İki isimli olmak tasavvufta kesreti ifade eder. Mahalle, kesretten vahdete ulaşmak için, Pinhan'ın iki başlılığının kefareatine ihtiyaç duyar. Dürrî Baba'nın dile getirdiği gibi 'Biz nefsimizi silmekten değil, bilmekten yanayız.' (s. 205), Pinhan, nefis terbiyesi yoluyla kesretten vahdete doğru yolculuğa çıkar ve her türlü zorluğu aşarak Dürrî Baba tekkesinde yolculuğunu bitirir. (Taş, 2009: 41-2) Romanda seyr ü sülûkte vahdete ulaşmak için bir rehberin olması gereği vurgulanır.

Nazan Bekiroğlu'nun İsimle Ateş Arasında (2002) adlı romanı, tasavvufi dili ve argümanları kullanan bir romandır. Romanda iki hikâye yer alır. İlki, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılma sürecini birçok anlatıcı aracılığıyla hikâye eder, ikincisi ise Numan ile Nihâde arasındaki aşkı anlatır. Romanın adında yer alan kavramlar, romanın tasavvufi içeriğiyle yakından ilgilidir; isim, tasavvufi bir manâ taşır. İsim, varlıkları yani kesreti temsil eder. Ateş ise aşkı, vahdeti temsil eder. Yeniçeri ile padişah arasındaki ilişkinin gerektirdiği gibi yeniçeri padişaha kul olduğunda ateşi simgeler. Yeniçeri ile padişah arasındaki efendi-kul ilişkisi, yeniçerilerin dünya sevgisine yani kesrete düşmeleriyle başlayan süreçte bozulur ve sonunda yeniçerilerin varlığı anlamına gelen isimleri defterden silinir. Bu olay, Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması demektir. Böylece yeniçeriler kesretten vahdete ulaşmadan yok olurlar.

Numan ile Nihâde arasındaki aşkı da benzer bir süreç ve aynı sonuç söz konusudur. Numan, aşkını aklıyla sorguladığı için hem sevdiğini hem ailesini kaybeder. Neticede Numan, aklıyla aşkı arasında kalır ve vahdete ulaşmadan ölür. Romanda dikkat çeken başka bir tema da teslimiyet kavramıdır. Nihâde, kendisini sorgulayan Numan'dan sorgusuz sualsiz teslimiyet ister. Padişah da, kulları olan

Yeniçeriden teslimiyet diler. Ancak iki taraf da kesrete teslim olarak ellerindeki her şeyi ve hayatlarını kaybederler. Görüldüğü üzere iki hikâyede, tema açısından paralellik söz konusudur. Yazar, iki ayrı hikâye vasıtasıyla aşk ile aklın bir arada olamayacağını ve aşkın kesretten uzaklaşarak teslimiyet istediğini vurgular. Bu roman, nefsi kötülüklerden arındırma ve müridi Allah'a ulaştırmada en hızlı araç olan aşkı yüceltmesi yönüyle tasavvufi gerçekliğe uygun mesajlar vermektedir.

Cihan Okuyucu'nun İçimizdeki Mevlana (2002) adlı romanı, Mevlânâ ve tasavvuf hakkında akademik bilgiler veren bir eser niteliğindedir. Romanda Mevlânâ ve Mevlevilik hakkında bilgi veren kişinin İngiliz olmasına rağmen Müslüman olarak Celâleddin adını alan bir kişiye dönüştürülmesi ilgi çekicidir. Yazar Celâleddin karakteriyle Batı insanının gözünden tasavvuf algısını anlatmak ister gibidir. Roman başkışısı Yedigâr, Mevlânâ hakkında araştırma yapan bir öğrencidir, ancak öğrendikleri ile teoride kalmaz ve nefisini terbiye etmek için isteklerinden vazgeçmeyi başarır. Böylece romanda, tasavvufa duyulan ilginin insanlar üzerindeki dönüştürücü etkisine yer verilir. Romanda ayrıca Mevlânâ'nın hümanizmin temsilcisi olduğu yolundaki yanlış algı da yıkılmak istenir. (Tural, 2011: 59) Günümüzde tüm dünyayı etkisi altına alan savaşlar, yıkımlar, aldatmalar ve sevgisizlikler, aşka ve hoşgörüyü olan ihtiyacı arttırmıştır. Mevlânâ, İslâm inancından kaynaklanan "yaratılanı Yaratan'dan ötürü sevmek" gerekliliğiyle insanların sığınmak, tanımak ve örnek almak istedikleri bir kişiliği temsil etmektedir. Bu yönüyle Mevlânâ Batı'da hümanizmin temsilcisi olarak tanınmaya başlar. Cihan Okuyucu, Mevlânâ hakkında araştırmaları olan bir akademisyen olarak romanını akademik bilgilerle donatmıştır diyebiliriz.

İhsan Oktay Anar'ın Amat (2005) romanı da Puslu Kıtalar Atlası gibi iyilik ve kötülük kavramlarını işler. Romanda şeytani temsil eden Diyavol ve iyiliğin temsilcisi olan Kırbaç Süleyman'ın mücadelesi anlatılır. Romanda çeşitli kötülüklerle bulaşan 247 denizci, Diyavol tarafından kendi kalyonu Amat'a seçilir. Ancak Kırbaç Süleyman üst makamlardan özel bir emirle gelir. Diyavol, günaha bulaşmış denizcileri kendisine esir eder, romanın sonunda Diyavol ve günahkâr denizciler yok olurlar, şeytana direnen Kırbaç Süleyman ise sonsuz âhret hayatının güzellikleriyle ödüllendirilir.

Romanda metinlerarasılık, kolaj, parodi, pastiş yoluyla insanlık ve dinler tarihine göndermeler yapılır. Romanda Yahudi filozof İbni Meymun'a ait Diriliş Risalesi'nden alıntılanan şu söz ile romanın tezi açıklanır: "İyilerin ödülü, âhret hayatının güzelliklerini yaşamaya uygun olmalıdır.

Günahkârların cezası ise onların ölüp ortadan kalkmalarıdır. Çünkü onlar, âhiret hayatının güzelliklerine lâyık değillerdir. Günahkârlar kötülüklerinden dolayı öte dünyadan mahrum olurlar ve tıpkı hayvanlar gibi yok olup giderler.” (s. 29)

Ahmet Ümit'in Bab-ı Esrar (2008) adlı romanı, Mevlânâ ve Şems ilişkisini postmodern tekniklerin kullanıldığı bir kurgu içerisinde ele alır. Romanda modern hayatın temsilcisi olan Karen Kimya, merkezi Londra'da bulunan bir sigorta şirketinin eksperidir. Babası Poyraz Efendi'nin memleketi olan Konya'ya yıllar sonra iş gereği gelir ve burada olağanüstü olaylar yaşar. Kimya'nın annesi İngiliz, babası Mevlvî dergâhına bağlı bir semazen-dervîştir. Konya'ya turist olarak gelen genç bir kadınla birbirlerine âşık olup evlenerek Londra'ya yerleşirler. Ancak Poyraz Efendi, evlilikleri boyunca hep dergâhını ve eski hayatını özler. Sonunda Pakistanlı bir sûfi olan Şah Nesim'le Şems ve Mevlânâ arasındaki ilişkiye benzer bir mürşit-mürît ilişkisi yaşar. Bir süre sonra bütün bağlarından uzaklaşmak için ailesini terk ederek Şah Nesim'le Afganistan'a gider. Ancak Poyraz Efendi için dünyevî bağlardan kurtulmak kolay olmaz. Ailesini, özellikle küçük kızı Kimya'yı yarı yolda bırakmanın vicdan azabı ve kızına duyduğu sevgiyle insan-ı kâmil olma yolunda son aşamayı geçemez. Karen Kimya ise uzun süre babasının kendilerini ilâhî aşk uğruna terk etmesini anlayamaz ve daima babasını suçlu bulur. Karen Kimya, maddeci zihniyetin hâkim olduğu bir dünyada yaşamaktadır. Bu nedenle ilâhî aşk ve seyr ü sülûk gibi kavramlar hakkında hiçbir fikre sahip değildir. Konya yolculuğu, Kimya'nın fantastik bir şekilde Şems'e dönüşerek Şems'in yaşamına şahit olmasına, Mevlânâ ve Şems arasındaki aşkın ilâhî boyutunu sezmesine vesile olur. Bu olaylar, Kimya'nın ruhsal gelişme sürecini tamamlamasına ve babasını affetmesine imkân sağlar. Böylece Kimya, görünenin yanında görünmeyen gerçekliklerin varlığına ve mânevî değerlere inanmaya başlar. Karen Kimya'nın hayatındaki diğer bir değişiklik ise bebeğini aldirmaktan vazgeçmesidir. Böylece romanda modern çağın aksine görünenle görünmeyen bir olmayacağı mesajı verilir. Romanın adının “Sırlar Kapısı” anlamına gelmesi ve polisiye-fantastik türde yazılması bugünün insanına spiritüalizm ve mistisizmin de varlığını göstermek ister gibidir. (bkz. Tural: 2011)

Elif Şafak'ın Aşk (2009) adlı romanı öncelikle Batı dünyasına yönelik Forty Rules of Love (Aşkın Kırk Kuralı) adıyla İngilizce olarak yayımlanır. Sonra bir çevirmen yardımıyla Türkçe olarak yeniden yazılır. Roman, sadece Türkiye'de değil dünya kitap piyasasında da önemli bir popülerlik kazanır. Bu kitaptan sonra mistik ya da tasavvufî kitapların ve

tasavvufî kişisel gelişim türlerinin sayısında artış gerçekleşir. (Bölükbaşı, s.164) Şafak'ın kendi kitabı hakkındaki şu değerlendirmesi popüler kültür ürünü olarak bu romanların arka planı hakkında önemli ipuçları vermektedir:

“Bu romanda okura yüreğimi açtım. Tasavvuf benim sırrımdı, o sırrı aşıkâr ettim. Şems ve Mevlânâ hakkında bir kitap yazayım arzusuyla kaleme almadım bu kitabı. Ben "aşk"ı anlatmak istedim. Buydu çıkış noktam. Hem dünyevî hem manevî boyutlarıyla aşkı yazdım. Zıt gibi görünen karakterleri yan yana getirerek evrensel bir öz yakalamayı arzuladım. 2008 senesinde Boston'da yaşayan üç çocuk annesi mutsuz bir Yahudi Amerikalı kadın için Mevlânâ ne ifade ediyor, bu sorunun cevabını kovaladım” (Bölükbaşı, 2016: 165)

Aşk, tasavvufî malzemeyi postmodern tekniklerle kullanan bir romandır. Romanda iki hikâyeye yer verilir. Bir yandan menkıbelerden ve çeşitli kaynaklardan yararlanarak kurgulanmış Mevlânâ ve Şems ilişkisi, diğer yandan modern bir hayat süren Amerikalı, evli, üç çocuk sahibi Yahudi bir ev hanımı olan Ella Rubinstein'in yaşadığı manevî boşluk ve arayış anlatılır. Romanın ikinci başkişisi Aziz Zahara ile bu iki hikâye birbirine bağlanır. Ella Rubinstein, kocası tarafından aldatıldığını bilmesine rağmen, kendini ailesine adanmış, mutsuz, aşka inanmayan bir kadındır. Ella, 40 yaşında çalışma hayatına başlayarak editör yardımcısının asistanlığını yapar. İlk işi ise Aşk Şeriatı adlı yeni bir romanı okuyup bir rapor hazırlamaktır. Hayatında dine fazla yer vermeyen Ella, söz konusu romanın XIII. yüzyılda Anadolu'da yaşanan toplumsal olayları ve daha önce isimlerini duymadığı Mevlânâ-Şems ikilisinin tanışma hikâyesini konu aldığını öğrenir. Romana başlamadan önce kızıyla inanmadığı aşk kavramı hakkında tartışan Ella, Aşk Şeriatı adlı romanın daha ilk sayfasında kendisine cevap verircesine aşkın yüceltildiğini göremek hayrete düşer ve giderek romana ve yazarına ilgi duymaya başlar. Romanın kurgusu ile kendi hayatı arasındaki paralellikler, Ella'yı yazarla dertleşmeye yöneltir. Romanın yazarı Aziz Zahara'dan kendisine cevap gelmesiyle sanal aşkın ilk adımı atılır. Fotoğrafını gördüğü Aziz Zahara'nın Aşk Şeriatı'yla tanıdığı Şems'e olan benzerliği dikkatini çeker. Böylece Şems ile Fas'ta iş gereği kaldığı bir tekkede Müslüman olan ve modern bir derviş hayatı süren Aziz Zahara arasında ilgi kurulur. Başlangıçta Ella'nın Zahara'ya yönelmesinin sebebi yalnızlık ve mutsuzluktan doğan bir arayıştır. Zahara ise, Ella'nın aşkı tanımına ve beşeri aşk uğruna kendi sınırlarını aşarak ailesini, alışkanlıklarını terk etmesine neden olur. Görünüşte evli bir kadının yaşadığı bu yasak aşka mistik bir boyut kazandıran da Zahara'nın modern bir derviş olarak

çizilmesidir. Oysaki Zahara, hayatına birçok kadın almış, -sözde Şems gibi- dünyayı gezen hakikatte serseri ruhlu bir adamdır. Ella'nın tasavvufu ilgisi olmayan yasak aşka yönelik tercihi; hakikî aşkı bulmak için kendine dua etmesi ve geceleri uyumadan önce Mesnevî okumaya başlaması gibi sıradan davranışlarıyla meşrulaştırılmaya çalışılır. Ella'nın yaşadığı bu dönüşümün tasavvufu ilgisi olmadığı gibi, iffetli, evine, ailesine bağlı bir kadının sözde "ruhsal aşk", gerçekte ise yasak bir "maddî aşk" uğruna her şeyini kaybetmesine yol açar. Ella, eşi tarafından aldatıldığı için eşini aldatmayı kendinde hak görürcesine ilk fırsatta Aziz Zahara ile yakın bir ilişki kurar. Şafak, sıradan romanlarda görebileceğimiz bu yasak aşka tasavvufi boyut kazandırmaya çabalayarak ilâhî aşk kavramını özünden uzaklaştırır ve okuyucunun tasavvuf ve aşk konusunda yanlış bilgilendirilme tehlikesine ortam hazırlar. Zahara'nın son günlerinde Ella ile Konya'da birkaç ay beraber yaşamalarına rağmen, Ella'nın Zahara'nın ölümüyle ezanı ilk defa duymuş olması roman için bir çelişki olarak kabul edilebilir. Bu ayrıntıdan yola çıkılarak denilebilir ki Ella, Müslüman olmamıştır. Yani tasavvufi bir roman olan Aşk Şeriatı, Ella'ya bir derviş olmanın ya da nefis terbiyesinin yolunu açmaz, sadece evli bir kadın olarak yasak bir aşk yaşamasına ve ailesini hiç düşünmeden terk etmesine sebep olur. Üstelik bu aşk, Mevlânâ ile Şems arasındaki aşkın benzeriymiş gibi lanse edilir. Yazar, Zahara'ya, Şems'in Mevlânâ'nın hayatında oynadığı rolü yükler. Yazarın, romanın sonunda aşkın beşerî ya da ilâhî boyutunun birbirinden ayrılmadığını ifade etmesi romanın teması için tutarsızlık örneğidir. Yani roman, aşk'ı merkeze alır, ancak yazar, beşerî ya da ilâhî aşk için ferâgatta bulunmayı kendini gerçekleştirme ve özgürleşme olarak yorumlar: "Başlı başına bir dünyadır aşk. Ya tam ortasındadır, merkezinde, ya da dışındadır, hasretinde" (s.415) şeklinde, Şems'in sözleriyle son bulan romanda, tasavvufun temeli olan aşk, modern hayatta içi boşaltılmış popüler kültüre hizmet eden bir kavrama dönüşür. Bu bağlamda, Mevlana'nın tasavvuf anlayışı, dinî kimlikten uzaklaştırılarak hümanist bir çizgiye çekilmek istenmiştir. (Şengül, 2010: 653) Şafak, bir röportajında yukarıda aşkın boyutu hakkında açıklamaya çalıştığımız hususları ispatlayacak şu sözleri söyler: "Ella evliliğini bırakıp Zahara'ya gidiyor. Bu dürüstlük. O kadar bilincinde ki mutsuz olduğunun. Bastırmış hep. Sonra hiç tanımadığı, hiç bilmediği bir adama âşık oluyor. Bu ruhanî bir aşk." (Tekin, 2010: 22) Mehmet Tekin'e göre "Romancının tasavvurundaki tasavvuf kültürü, popüler beklentilere cevap verecek nitelikte kurgulanan popüler bir serüvene destek verme ve bu serüveni zihinlere taşıyıp meşrulaştırma amacıyla kullanılmış ve orta düzey

bir okur kitlesini etkilemek cihetinde zekice kullanılmıştır." (Tekin, 2010: 24-5)

Öte yandan bir derviş olan Aziz Zahara'nın evli bir kadınla aşk yaşaması, romanda tasavvuf hakkında bilgi ve fikir sahibi olan okuyucuları hayrete düşürecek bir konudur. İlâhî aşktan yasak bir beşerî aşk seviyesine düşen ve romanda Şems görevini gören Zahara'nın yaşantısı ve istekleri, tasavvufi yaşayışın modern insanın isteklerine göre dönüşüme uğratıldığının bir göstergesidir. Ella-Aziz ilişkisi gibi sıradan bir aldatmanın temeline yerleştirilen tasavvuf kültürü ile aldatmanın çirkinliği örtülmek istenmiş, medya da bu işi yazarın rehberliğinde ilâhî aşk formatında göstermeye çalışmış, yani meşrulaştırmıştır. Romanda yer alan çaput bağlama gibi bâtil inançlar, gizem esaslı ritüeller, tasavvufun, modernleşme ve popülarite uğruna dönüşümüne deliller sunar.

Romanda yazarın kimi yerlerde birtakım maddî yanlışlar yaptığını, kurguya ve üsluba, romanın gerçekliğine özen göstermediğini söylemek mümkün. Modern insanın ihtiyacına göre bazı konular ön plana çıkartılır. Şems'e ait, "GÖNLÜ GENİŞ VE RUHU GEZGİN SUFİ MEŞREPLİLERİN KIRK KURALI" adı altında kural temelli dine karşı aşk temelli din savunulur. İslâm'da kadın konusu popüler maddî kültürün esiri olan modern insanın algısı ve isteğine göre şekillendirilir. XIII. yüzyılda yaşayan Kerra Hatun, Kimya, Çöl Gülü gibi kadınlar, modern kadınlar gibi âsi tavırlar takınır ve kadın hakları konusunda dönemin gerçekliğine aykırı konuşmalar yaparlar. Âdeta Şafak, kişisel düşüncelerini ve tasavvuf anlayışını roman kişileri ağzından yansıtır.

Yazar, romanda tasavvuf ve şeriat ayırımına önem verir ve dinde şekilciliğe karşı aşkı savunur. Tezini ispatlamak için farklı tipler ortaya koyar. Örneğin, Mutassıp dinin sadece şeriat kısmını, Şems ise aşk ve feragat yönünü temsil eder. İslâm'ın, şeriatın kopuk olması mümkünmüş gibi İslâm, aşk ve hoşgörü merkezli tasavvuf olarak savunulur. Tasavvuf, Şafak'ın din anlayışında hoşgörü ve hümanizm olarak karşımıza çıkar. Oysa İslâm'ın batinî yönü olan tasavvufun hümanizmle ilgisi olmadığı gibi benzerliği de yoktur. İslâm, insanı değil Allah'ı merkeze koyar ve Allah'ın yarattığı insanı yine Allah'tan dolayı değerli kılar. Tasavvuf, yaratılmış olanı Allah'tan ayrı ya da üstün tutmaz. Üstelik tasavvufun şeriat, tarikat, marifet ve hakikat şeklinde dört kapısı vardır. Şeriat basamağı geçilmeden tarikat basamağına ulaşmak mümkün değildir. Romanda şeriatı temsil eden tipler genelde horlanır ve küçük düşürülerek şekilcilikle suçlanır. İleride inceleyeceğimiz Aşkın Gözyaşları romanında yazar Sinan Yağmur, Elif Şafak'ın düştüğü bu hataları kendi eserinde düzeltmeyi amaçlar ve şeriat basamağının gerekliliğini her aşamada vurgular.

Elif Şafak, Aşk'ta toplumun değişik kesimlerinden âlim, mutaassıp, sarhoş, dilenci, düşmüş kadın, katil, meyhane sahibi gibi farklı insan tipleri seçerek, onların farklı sorunlarına Şems aracılığıyla tasavvufi yaşantıya dair kurallarla çözüm bulmaya çalışır. Bu yönüyle Şafak, toplumsal sorunların çözümünde tasavvufun yararlanır.

Yirmi yıldır tasavvuf okumaları yaptığını söylemesine rağmen, Elif Şafak'ın tasavvuf alanındaki bilgisizliğine, Avrupa'da uzun süre yaşamasından kaynaklanan kendi kültürüne yabancılaşma da eklenince romanda bilgi yanlışlarının sayısı hayli fazlalaşır. Mesela; dinî bir âyin olan "sema" "dönen Batılı algısını yansıtmak şeklinde dervişlerin dansı" adıyla romanda yer alır. Şems şöyle der: "Ruhanî, mânevî bir raks düzenleyeceğiz. Daha evvel hiç görmediğin türden bir âyin bu. Müzik, dans ve dua olacak. Hep beraber aşkla Rabbi zikredeceğiz, raksını icra edeceğiz. Adı semadır. Hazırlıklara başlıyoruz. Bundan sonra her gün çalışacağız." Görüldüğü üzere vecd ve cezbe ânında gerçekleşen bir zikir âyini olan "sema", Elif Şafak'ın Aşk romanında üzerinde çalışılan bir dans gösterisi olarak sunulur. Bu söylem, popüler kültürün yozlaştırarak birer tüketim kültürü haline getirdiği tasavvufa dair en çarpıcı örneklerden biridir. Şems, bir sanatçı gibi gerçekleştireceği dans gösterisine güvenmekte ve âyine kimse gelmeyecek diye korkan Sultan Veled'i teselli etmektedir.

Son olarak Mehmet Tekin romanda bazı bölümlerde kahramanların ağzından dinler arası diyalog konusuna yer verildiğini tespit eder: Rum asıllı Kerra, Mevlânâ'nın ikinci eşidir. Romanda bu evliliğe halkın pek sıcak bakmadığı ve birtakım söylentilerin yayıldığı ifade edilir. Kerra, bu sözlere kendi içinden şöyle cevap verir: "Anadolu dinlerin, inançların, âdetlerin, masalların karışımı bir alaca diyar. Aynı yemeği yiyip aynı şarkılarla içleniyor, aynı bâtil itikatları paylaşıp, gece oldu mu aynı rüyaları görebiliyorsak, neden beraber yaşamayalım? İsa Peygamber'in adını taşıyan Müslüman bebekler bilirim, Müslüman süt annelerin emzirdiği Hristiyan bebekler de. Su gibi berrak ve akışkandır Anadolu, burada her hikâyeye birbirine karışır. Şayet Hristiyanlıkla Müslümanlık arasında bir sınır kapısı vara, bunun iki taraftaki bağnazların iddia ettiği gibi geçilmez bir hudut olduğunu sanmıyorum. (...) Hocalar bazen anlaşılması o kadar güç laflar ediyorlar ki ne dediklerini takip edemiyorum. Müslüman âlimler Teslis'i kabul ettikleri için Hristiyanları yeriyor; Hristiyan âlimler ise 'Kur'ân kusursuzdur' dedikleri için Müslümanları. Sanki her iki din birbirinden fersah fersah uzakmış gibi konuşuyorlar. Hâlbuki din bilginleri aralarında tartışadursun, Anadolu'da yaşayan sıradan Hristiyanlarla sıradan Müslümanların ortak yanları öyle çok ki." Görüldüğü gibi bu sözler üzerinden Kerra'ya

misyonerlik yükleniyor ve bu misyon adına kadın gerçeği, din bağlamında bazı temel değerler, bakış açıları, Anadolu'ya özgü felsefe, insani ilişkiler istismar ediliyor. (Tekin, 2010: 30-1)

Sinan Yağmur, Mevlânâ hakkında bir araştırma eseri olan Tennure ve Ateş (2010)'ten sonra Aşkın Gözyaşları 1-Tebrizli Şems (2010) kitabıyla büyük evliyalara menkıbelerden yararlanarak anlatmaya başlar: Aşkın Gözyaşları 2-Mevlana, Aşkın Gözyaşları 3-Kimya Hatun, Aşkın Gözyaşları 4-Hamuş, Şems'in Diliyle Hallacı Mansur'u Okumak, Aşkın Gözyaşları 5-Yunus Emre, Aşkın Meali 1-Yusuf ile Züleyha, Aşkın Meali 2-İbrahim ile Hacer, Aşk'a Yolculuk-Veysel Karani, Kerbelâ: Hz. Hüseyin, Aşkın 7 Hali-Bişnev, Hüzün Yanığı. Dikkat edilirse Yağmur da kitaplarının adlarında "aşk" kelimesini mutlaka kullanan yazarlardandır. Modern çağda "aşk" kelimesi de kapitalizmin bir unsuru haline gelerek bir meta işlevini yüklenmiştir. Sinan Yağmur'un Aşkın Gözyaşları (2010) adlı romanı popüler tasavvufçuluğa bir tepki niteliğindedir. Yazar, "önsözde Mevlânâ ve Şems-i Tebrizi ilişkisini konu alan romanların, tasavvufun tozunu yutmayan, sahte sözlerle gerçeği çarpıtan, aşkı bilmeden onu yazıya geçiren, kırk kural adı altında aşkı yağmalayan kişiler tarafından kaleme alındığını söyleyerek, adlarını anmasa da Elif Şafak, Ahmet Ümit gibi yazarları eleştirmektedir." (Tural, s.93) Bu nedenle eser, okuyuculara Mevlânâ ve Şems'i gerçek yönleriyle tanıtmayı amaç edinir. Eserde menkıbevi rivayetler bir kurguya dönüştürülmeden tekrar edildiği için bir romanın varlığından söz etmek güçtür (Tural, 2011: 93-4). Aşkın Gözyaşları, Mevlana ve Şems'in karşılaşmalarını ve birbirlerine müşit-mürüt oluşlarını anlatır. Roman, Şems'in ölümüyle son bulur. Tennure ve Ateş kitabından alıntılarını fazla olduğu romanda Şems'in açıklamalarıyla tasavvufun önemli konuları âyetlerle, hikâyelerle desteklenerek anlatılır. Ancak Şems'in dili, Şems'in tabiatına ve XIII. yüzyılın Türkçe'sine uygun değildir, örneğin, memur, imaj, dramatize, dekor, kitle, sempati, otorite, komplo, yan çizmek gibi günümüze ait kelimeleri Şems'in konuşmalarında yer alır.

Son yıllarda çok satan tasavvufi romanlardan biri de İbrahim Baz'a ait Sufi (2012) adlı romandır. Roman, Ankara'dan İstanbul'a arşivde bir hafta çalışmak üzere gelen İbrahim adlı başkışının yedi farklı kapıda dinlediği sohbetlerle gerçekleştirdiği iç yolculuğunu anlatır. İbrahim, Kur'ân, hadis, tasavvuf, felsefe gibi alanlarda ileri derecede bilgi sahibi olmasına rağmen tasavvufun gerektirdiği hal'e bürünemediğini üzüntü ve utançla fark eder. Karşılaştığı herkes, İbrahim'e kendi nefsinin kötülüklerini ve eksiklerini hatırlatan birer ayna görevi görür. Romanda her mertebeden insana hitap eden sohbetlere yer verilerek ölmeden evvel

ölmenin ve hakikate ulaşmanın aşamaları açıklanır. Ayrıca nefsin yedi mertebesini anlatan yedi bölümle İbrahim'in kendi nefsini bilmesine ortam hazırlanır. İbrahim, dinlediği sohbetlerden sonra kendi halini ve mertebesini rüyalar aracılığı ile sezer. Romanda ele alınan temalar, nefsin terbiye ederek kendini ve Rabb'ini bilmek isteyen insanlara rehberlik edebilecek niteliktedir: “Yol”, “gece ibadeti”, “aşk”, “nefsin mertebeleri”, “halvet”, “ölmeden önce ölmek”, “teheccüd”, “ruh”, “kalp” gibi tasavvufî konular hakkındaki sohbetler, tasavvuf klâsiklerini hatırlatmaktadır. İbrahim'in vardığı ilk kapıda “İbrahim” isminden yola çıkılarak Hz. İbrahim'in teslimiyeti ve Allah yolunda nefsi “kurban” etmenin önemi üzerinde durulur. “Kurban”, kulun sevdiğini sevdiği için kurban etmesidir. Nefs-i emmârede nefsin kötülükleri yok edilmedikçe ruhun varlığının hissedilmeyeceği, marifete ulaşılamayacağı bilgisi verilir. Bu temizlik için bir yoldaş yani bir rehberin önemi vurgulanır. İbrahim, kalbindeki kötülükleri kelime-i tevhid ile temizlemeye karar verir.

Nefs-i levvâme bölümünde İbrahim, kendi nefsini kınamaya ve tövbe etmeye başlar. Romanda, “nefis öldürmek” kavramının tasavvufta değil, doğu mistisizmlerinde yer aldığı, tasavvufta ise nefis tezkiyesinin söz konusu olduğu ifade edilir. İbrahim, bir hafta boyunca arşive gitmeye niyetlenip de her seferinde İstanbul'un başka tepesinde başka bir gönül sohbetine dahil edildiği için sohbet ve arşiv yani aşk ile akıl arasında kalır. Bu durum, İbrahim'in “dünya”ya bağlılığından tam anlamıyla kurtulamadığının bir göstergesidir.

Nefs-i mühlimedede halvet, nefis-i mutmainne'de ise edep bahsine yer verilir: “Edebi giymeyen nefis, mutmain olamaz.” Denir (s.74). Ârif kişiden nefis-i razıyeyi dinleyen İbrahim, herkesten ve her şeyden razı olma yoluna girmeye karar verir. Kurban Bayramı öncesi ziyaret ettiği Mevlânâ Türbesi'nde ölmeden evvel ölmeyi diler. İbrahim bir hafta boyunca şahit olduğu âriflerin yaşantısından kendindeki en büyük eksikliğin “aşksızlık” olduğunu sezer. Nefsinin kötülüklerinden arınmak için samimî bir şekilde dua eden İbrahim, rüyasında “Kemal Sarayı”nı görür. “Kemal Tepesi”ndeki bu saray, nefsinin tezkiye edenlerin turmanabileceği, en yüksek mertebedir. İbrahim, son rüyasında sohbetini dinlediği ilk ârifin kendisine bir kitap vererek arşive devam etmesini söylediğini görür. Ârif kişi, İbrahim'e virdlerini verir. Bu şekilde seyr ü süluk başlar. Roman, İbrahim'in, gafletten kurtularak ölmeden evvel ölme yol'una girmesiyle biter.

Sûfi romanı, ele aldığımız diğer romanlardan farklı olarak tasavvuf konusunda yoğun sohbet konularına yer verir. Bu yönüyle tasavvufa ilgi duyan, tasavvufun önemli aşamaları hakkında bilgi sahibi olmak isteyen okuyuculara yol gösterici niteliktedir.

Ancak kurgu açısından zayıftır. Romanda kurgunun gerektirdiği olay unsurundan ziyade tasavvufun zor konularını sohbet üslubuyla izah eden uzun ve yorucu diyaloglara yer verilmiştir. Tasavvuf alanında görev yapan bir akademisyen olan yazarın, bu açıdan romanını akademik bir tasavvufî kaynağa dönüştürdüğünü söylemek mümkündür.

Mustafa Kutlu'nun Nur (2014) adlı uzun hikâyesi, günümüze ait bir seyr ü sülûkün bütün aşamalarıyla anlatıldığı tek hikâyedir diyebiliriz. Hikâyede bir arayış ve fenâ söz konusudur. Başkışı Nur, anne ve babası tarafından ilgi görmemiş, ninesi tarafından büyütülmüş, zengin bir ailenin mimar kızıdır. Çocukluğunda ninesinden dinlediği ilahîler ve dinî bilgilerle yetişen Nur, okul hayatı boyunca da dinî-tasavvufî kitapları okumaya devam eder. Hayatı boyunca merak ettiği dinî-metafizik sorularının cevabını bulmak için her türlü imkânı değerlendirir. Tasavvufun İbn Arabî, Mevlânâ, Gazalî gibi önemli büyüklerini ve Mesnevî Şerhi, Kuşeyri Risalesi, Yûnus Dîvanı gibi önemli eserlerini elinden geldiğince okuyup anlamaya çalışır ama rehbersiz hiçbir zaman tatmin olamaz.

Nur, tasavvufun dört kapısından ilki olan şeriat basamağında istikrarı sağlayamadığı için vicdanen rahatsızdır. Allah'tan sürekli kendisi için hidayet ister. İkinci basamak tarîkattır. Nur, seyr ü sülûkün ilk aşaması olan arayışla önce tasavvufun önemli konuları olan hakikat, ruh, kalp, irade vs. hakkında cevaplar arar, eşyanın hakikatini öğrenmek için bir mürşid-i kâmile bağlanmak ister. Mürşidini bulabilmek için sûfler gibi diyar diyar tekkeleri, şeyhleri dolaşır. Afrika ülkeleri, Bursa, Bandırma, Tire, Kütahya, Seydişehir'i dolaşsa da mürşidini bulamaz. Ârif bir kişi ona “aramakla bulunmaz, ama bulanlar ancak arayanlardır” der. Nur, ibadetini arttırır, geceleri namaz kılar, kâinat kitabını okuyarak Allah'ı bilmeye çabalar. Bir süre sonra Mevlânâ'nın yurdu olan Konya'da mürşidini arar, ancak, Mevlana'nın bir “turizm objesi haline getiril”mesinden, semanın “ayağa düşmesinden” (s.171) rahatsız olur. Konya'da kalp gözü açık bir imamın yönlendirmesiyle Karaman'a Virane Şeyhi Beşir Efendi'ye gider. Bu yolculukta sabrın önemine değinilir. Nur, Beşir Efendi'den sonsuz olanı bilmeyi talep ederek kendisine intisap eder. Şeyh tarafından kabul edilen Nur için bundan sonra derviş hayatı başlar. Tekkede hüccesine yerleşir. Şeyh ikinci gün ona zikrini virdini verir, telkinat ve tenbihatta bulunur. Nur, şeriat basamağında ibadetlerini aksatmaz, sürekli abdestli olmaya dikkat eder, gece namazlarını uzun ve gözyaşlarıyla geçirir. Tekkede gerekli olan hizmeti yerine getirmek için her işi öğrenir ve iş paylaşımına katılır. Mertebesinin yükselmesi ise, doğumu yaklaşan hamile bir kadını tipili bir havada hastaneye yetiştirmesi sonucu gördüğü bir rüyayla gerçekleşir. “Kurtulmak için kurtarmak lazım”

diyerek uyandırdığı rüyasını Şeyh, bir menzil alması şeklinde yorumlar. Nur, bir süre sonra kendinde istidat olmadığı gerekçesiyle Virane'den ayrılır, amacı bir kez daha kurtulmak için kurtarmaktır. Sinan'ın böbrek bekleyen kız kardeşi Çiçek'e böbreğini vererek onun kurtuluşuna vesile olur. Başarılı bir ameliyattan sonra huzur içinde son nefesini verir. Ölümündeki olağanüstülük, vücudundan çıkan ve göğe yükselen bir nur tasviri ile dile getirilir. Böylece Nur, istediği gibi imanlı bir hayata sahip olarak imanla can verir. Yaşarken herkesin iyilik meleği olan ve "Hz. Hızır" olarak tanınan Nur, âşık olduğu Allah'a "nur" halinde kavuşur.

Hikâyede kapitalist sistemin tüketim kültürüne yönelik eleştiriler de vardır. Geleneksel mimarînin yerini alan beton mimarîsinin insana ve topluma zararlarına değinilir. Yazar, tüketim kültürünün aksine geleneksel mimariye yönelmiş mimarlardan övgüyle bahseder.

Hikâyede Nur dışında dinî hayata yönelen iki kişinin daha kurtuluş süreçlerine yer verilir: Sinan'ın ağabeyi Cemil, kaldığı hapisnede derviş lakaplı ve Allah için insanlara hizmet eden bir mahkûmdan etkilenecek namaza başlar. Cemil hapisten çıktığında çevresine hizmet etmeyi amaç edinerek insanların kötülükten uzaklaşması için çalışır. Nur'un babası İskender Bey ise geçirdiği felç sonrası kendini dinî yaşantıya ve hayır işlerine adar. İskender Bey, öncesinde kendini para kazanmaya, dünyaya adanmış biri iken Hacc'a giderek tövbe eder. Hac dönüşü Yetimler Yurdu yaptırıp Anadolu'nun kimsesiz bakıma muhtaç çocuklarını okutmayı amaçlar. Şeriat basamağında nefisini terbiye etmeye devam eder. Gece namazına başlar. Dönüşüm yaşayan bu üç kişinin ortak özelliği İslâm'ı din kardeşine hizmet ve yardım olarak algılamalarıdır. İnsana Allah için hizmet etme, nefis terbiyesi yolunda da önemli bir basamaktır. Hikâyede İslâm ve tasavvuf geleneğine aykırı hiçbir unsur yoktur. Geleneksel tasavvuf kültüründeki arayışın aşamaları ve bir Şeyhe intisap etmenin gerekleri anlatılmıştır. Hikâyeye, tasavvufun hakikî referanslarıyla bir arayışı konu edinmesi yönüyle hakikati arayan modern insana rehber görevi üstlenir. Hikâyede popüler tasavvufi romanlardaki gibi beşerî ve ilâhî aşk konuları birbirinin yerine geçmemiştir. Nur, müridini bulmadan, "kendini bilme"den sevdiği geç olan Sinan'a duygularını açmaz, Sinan da sevdiği Nur'u sabırla bekler.

Sonuç

19. yüzyıldan itibaren Batı'da etkisini gösteren pozitivizm ve materyalizm, dinin toplum hayatından dışlanmasına neden olur. İnsanların mânevî ve rûhî ihtiyaçlarını karşılama ihtiyacı hissetmelerile tüm dünyada mistisizme ve

spiritüalizme yönelik başlar. 800 yıl boyunca Türk edebiyatının temel konusu olan tasavvuf, özellikle 1980 sonrası yeniden edebiyatın temel malzemesi haline gelir. Makalemizde incelediğimiz 1980 sonrası romanlarda tasavvuf, yazarların hayatlarında ilgi duydukları, insana ve topluma ait sorunların çözümünde etkili olacağına inandıkları bir yol olarak karşımıza çıktığı gibi bazı yazarlarda da postmodernist roman teknikleriyle dönüştürülen sanat malzemesi işlevi üstlenir.

Günümüzde çoğu romanda tasavvuf konusu, popüler hale gelen Hz. Mevlânâ ve Hz. Şems ilişkisi üzerinden ele alınmıştır. Bu romanların bir kısmı Hz. Mevlânâ ve Hz. Şems gibi tasavvuf büyüklerini topluma rol model olarak sunma, bir kısmı da ikili arasındaki ilişkiyi roman kurgusu için ilgi çekici bir malzeme olarak kullanma amacındadır. Tasavvufi romanlarda ele alınan diğer konular, arayış, nefis terbiyesi ve seyr ü sülûktür. İncelediğimiz romancılar arasında tasavvufu ilgilendiğini dile getiren tek yazar postmodern bir sanatçı olan Orhan Pamuk'tur. O, Kara Kitap'ta geleneksel edebiyat unsurlarını ve tasavvufu sanatında birer malzeme olarak ele almıştır. İhsan Oktay Anar da kutsal kitaplara ve geleneğe duyduğu ilgiden hareketle geleneksel edebiyatın bir parçası olan tasavvufun nefis terbiyesi konusuna ağırlık vermiştir. Ahmet Ümit, Bab-ı Esrar ile ustası olduğu polisiye romanla fantastik edebiyatı birleştirmiştir. Ancak Ümit, fantastik edebiyatın temel malzemesi olan olağanüstülüğü, tasavvufi bir kavram olan "keramet" aracılığıyla sağlamıştır. Ümit, Hz. Mevlânâ ve Hz. Şems ilişkisinin en fazla tartışılan yönlerini, tasavvuf kaynakları aracılığıyla ortaya koyar. Bu tercih, romanın popüleritesini arttırmaya yönelik bir isteği sezdirmektedir. Elif Şafak, Nazan Bekiroğlu, Sinan Yağmur gibi yazarlar ise tasavvuf yaşantısına duydukları ilgiyi eserlerine de yansıtmışlardır. Sinan Yağmur, tasavvuf ve tasavvuf büyükleri hakkında doğru bilgi vermekten yana olduğunu önsözde ifade etmesine rağmen, tarihî gerçekliğe ve tasavvufi kişilerin yaşantısına uymayan ayrıntılara yer vermiş, sanat, estetik ve kurgu konularında gerekli titizliği gösterememiştir. Elif Şafak ve Sinan Yağmur'un "aşk" kavramını tasavvufa uzak ve içi boşaltılmış bir şekilde yoğun olarak kullanmaları tasavvuf konusunu kazanç kapısına dönüştürdüklerine bir delil olarak sunulabilir.

İncelediğimiz eserler arasında gerçek anlamda seyr ü sülûk hikâyesini Sûfî ve Nur adlı eserlerde görmekteyiz. İki eser de tasavvufu günümüz insanına hitap eden bir yaşantıya dönüştürmeyi ve gerçek referanslar vermeyi amaçlayan eserler olarak başarılı kabul edilebilir.

Kaynakça

- [1] Anar, İhsan Oktay. (1995). Puslu Kıtalar Atlası, İstanbul: İletişim Yayınları.
- [2] Anar, İhsan Oktay. (2005). Amat, (2.bs). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [3] Balaban, Adem.(t.y). Romanın Maneviyatta Oynadığı Rol Açısından “Kara Kitap” ve “Aşk”, Eder Journal of Humanities, s.99-103.
- [4] Baz, İbrahim.(2012). Sûfî, Aşkın Yolcusu, İstanbul: Nesil Yayınları.
- [5] Bekiroğlu, Nazan. (2015). İsimle Ateş Arasında, (31.bs). İstanbul: Timaş Yayınları.
- [6] Bölükbaşı, Adem.(2016). Postmodern Tanrı Misafiri: Popüler Tasavvufçuluk, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 3(1): s.150-170.
- [7] Geçer, Ekmel.(2013). Medya ve Popüler Kültür, İstanbul: Metaformoz Yayıncılık.
- [8] Güler, Turan. (2013). Türk Romanında Tasavvuf, (1980-2000), Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi,
- [9] Kutlu, Mustafa. (2014) Nur,(5.bs). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- [10] Le Bon, Gustave.(2015). Kitleler Psikolojisi, (2.bs). Ankara: Tutku Yayınevi.
- [11] Şafak, Elif .(2015). Aşk, (427. Bs). İstanbul: Doğan Kitap
- [12] Şahin, Osman.(2014). Popüler Kültür ve Mistisizm, Seminer, Malatya: İnönü Üniversitesi, SBE, Felsefe ve Din Bil. Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Programı.
- [13] Şengül, Mehmet Bakır.(2010). Elif Şafak’ın Aşk Romanında Tasavvuf, TurkishStudies International PeriodicalFortheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 5/2 Spring s.644-673.
- [14] Taş, Cumhuriyet.(2009). Çağdaş Türk Romanında Din ve Tasavvuf (1980 Sonrası), Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- [15] Tekin, Mehmet.(2010). Tuhaf Bir Tezli Roman: Aşk, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, yıl: 2, sayı:4, Temmuz-Aralık 2010. S.7-35.
- [16] Tural, Secaattin.(2011). Türk Romanında Mevlâna, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- [17] Ümit, Ahmet. (2015). Bab-ı Esrar, (27.bs). İstanbul: Everest Yayınları.
- [18] Yağmur, Sinan.(2011). Tennûre ve Ateş-Mevlânâ CelaleddinRûmi, (37.bs). Konya: Karatay Akademi.
- [19] Yağmur, Sinan.(2013). Aşkın Gözyaşları, (412.bs).Konya: Karatay Akademi.
- [20] Yağmur, Sinan.(2015). Aşkın Gözyaşları 5-Yunus Emre, Konya: Karatay Akademi.